

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
ZWIĄZEK KRAKOWIAN W IZRAELU
ASSOCIATION OF CRACOWIANS IN ISRAEL

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
ת.ד. 17209 תל אביב 69051 lili@lyhaber.com
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

גליון 60, דצמבר 2011 כסלו תשע"ב

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

חולד'ס יחז את ח' האור'ס

מפגש חגיגי של יוצאי קרקוב בישראל
יתקיים בחנוכה, יום שני ל' כסלו תשע"ב 26 בדצמבר 2011
באולם בני ציון, בית התפוצות, קמפוס אוניברסיטת תל אביב

נדליק נר שביעי של חנוכה ונציין מלאות 69 שנה
לפעולות המרי של חברי הארגון היהודי הלוחם
בגטו קרקוב ("ציגנריה")

הארוע בשיתוף עמותות הפעילות בחסות הארגון ומרכז הארגונים של
ניצולי השואה בישראל

במרכז הערב נגינת הכליזמרים במסגרת

"החייאת המוסיקה היהודית: גיורא פיידמן וחבריו"

עם הנגנים חנוך בר-סלע, מולה סייביץ', מני כץ ואחרים
התכנסות: 17:30-18:00 הדלקת נרות חנוכה: 18:00
מנחים: פרופ' חיים קנובלר ומר שמחה שטיין.

הכניסה חופשית – מספר המקומות מוגבל.

המעוניינים להשתתף מתבקשים להזמין מקומות מראש בטלפונים:

054-4436366, 052-5703713 או בדוא"ל cracowassociation@gmail.com

תערוכות בקרקוב

במוזיאון ההיסטורי העירוני, ברחוב
פומורסקה 2, מוצגות אחדות מיצירותיו
של יוסף באו ז"ל, בתערוכת קבע.

***

בסוף חודש נובמבר נפתחה במוזיאון
גליציה, רח' דיור 18 קרקוב, תערוכה
צילומיו של זאב אלכסנדרוביץ "פולין
ופלשתינה - שתי אדמות שני שמיים".
התערוכה מציגה דיוקנאות של יהודי
קרקוב בשני הקשרים שונים: בבתיים
וברחובות קרקוב ופלשתינה. הצילומים
מספרים את סיפור היחסים המורכבים
שלהם בין שני העולמות.

זאב (וילק) אלכסנדרוביץ (1905-1992)
יליד קרקוב, צילם בשנות העשרים
והשלשים אלפי תמונות בכל רחבי פולין
ואירופה, וכן בפלשתינה, ארה"ב, יפן ועוד.

במרכז דיאלוג בסטרדום שהוקם על
ידי פרופ' אלכסנדר ב. סקוטניצקי, ואשר
נמצא ברחוב סטרדום 11 בקרקוב, מוצגת,
תערוכה מיצירותיו של הצייר היהודי-
פולני-אמריקאי, ארתור שיק.

ארתור שיק, יליד לודג' שלמד אמנות
בפריז ובקרקוב, וב-1936 יצר את יצירתו
המופלאה "ההגדה של פסח". זמן קצר
לפני המלחמה היגר לארה"ב, ושם המשיך
ביצירתו המאופיינת בצבעים חזקים
ובסגנון המזכיר את כתבי היד הפרסיים
הקדומים.

לאחר קום המדינה הוא אייר את
מגילת העצמאות. מיצירותיו המוכרות
ביותר: איורים למגילת רות ולספר איוב,
מגילת העצמאות של ארה"ב ועוד ועוד.

***

במלאת 69 שנה לפעולות
המרד של חברי תנועות
הנוער בקרקוב הכבושה,
להלן קטע מתוך "קול קורא"
שהתפרסם במלאת שנה
להקמת "הארגון היהודי
הלוחם" באוגוסט 1943:

אנ' שרידי העם היהודי
הנכחד על אדמת פולין,
אלי'ם, הקרובים לנו ביותר,
שבשמים יצאנו לקרב, אנו
פונים מעל לקברים
האלמוניים של הטובים
והיקרים בחברינו, שנפלו
בקרב עם כוח עדיף.

תמיד שאפנו להי הידות,
אבל אם נגזר עלינו למות,
רצוננו ליפול כלהומים, כדי
שיהיה מותנו גאון ומכובד.

לא יצאנו לנצח בגשק – לא
לנו ניתן הנצחון. יצאנו להגן
על הרוח, ואת רוחנו לא
קטל האוייב. אין המוות

תבוסה או הרפה, וכוהה של
האלימות המכריע קומץ
מורדים אנו כוח שניצה.

השגנו את מטרתנו, אהזנו
בגשק, כי לא יוכלנו

להשלים עם המהשבה
שאליפי יהודים, גברים,
נשים, זקן וטף, נקטלים
בפראות; כי לא רצינו

שיולינו אותנו כצאן לטבה;
כי לא רצינו שבבוא היום
תאמר ההיסטוריה כי יהודי
פולין מתו מיתה עלובה ללא
סימן אחד של התנגדות.

“נלהם בשביל שלוש שורות בהיסטוריה”

**אנו נלחמים בשביל שלוש שורות בהיסטוריה,
ובלבד ולא ייאמר שהנוער שלנו הלך כצאן לטבח**

אהרון דולק ליבסקינד, נובמבר 1942

אהרון דולק ליבסקינד 1912-1942

המתקפה על בית הקפה "אספלנדה", שמנחם אמור היה לבצעה בעזרת איזראלוביץ, נכשלה מסיבה לא ידועה. משערים שהרימון שזרק לא התפוצץ. איזראלוביץ הצליח לנצל את המהומה ולחמוק חזרה ל"בונקר". מנחם, שלא התמצא בעיר, נתפס על ידי הגרמנים.

יתר המשימות בוצעו כמתוכנן. תחנת סירות הצבא הגרמני על הוויסלה הוצתה, גם מוסכים רבים, על רכבם וצידום, עלו באש. העיר הוצפה בכרוזים ומודעות שקראו למרד. דגלים פולניים הונפו על הגשרים ברחובות קרקובסקה, מוסטובה וסטרובישנה, ועל הכנסייה הראשית "ושצ'ול מאריצקי" בכיכר העיר ובסוקייניצה. על האנדרטה המנותצת של המשורר הלאומי הפולני אדם מיצקביץ, ועל מצבת החייל האלמוני הונחו זרי פרחים. לפי יואל וולף, אחיו של משה וולף, מחברי "החלוץ הלוחם", האדם שתלה את הדגל על גג הכנסייה המרכזית בכיכר העיר, הוא אלק גולדברג. מלבד מנחם, כל הלוחמים הצליחו לסגת בזמן ולחזור בשלום לבסיסהם.

קרקוב הייתה כמרקחה. מכוניות כיבוי האש הוזעקו לכל חלקי העיר. עשרות אמבולנסים דהרו ממקום למקום ופינו הרוגים ופצועים. רעש הצופרים החריש אוזניים. הגרמנים והפולנים הוכו בהלם. הרחוב הפולני התמלא בתקווה מחודשת, שהנה מישוהו קם להלחם נגד הפולש. "הפעולה עשתה רושם כביר" מספר פולדק וסרמן " בפעם הראשונה לאחר שלוש שנות הכיבוש הנאצי העזו להתנקש בגרמנים בלב ה'גנרל גוברנמן', בעיר הבירה שלו – קרקוב. בין הפולנים נפוצה שמועה כי מה שבוצע באותו לילה, היה מעשה ידיהם של צנחנים רוסיים, שכן כה נועזת הייתה הפעולה, עד כי הפולנים לא האמינו כי כוחות פולנים מסוגלים לבצעה. איש לא העלה על הדעת, כי יהודים מסוגלים לגבורה כזו".

**מתוך החוברת שהוצאה לאור על ידי
ארגון יוצאי קרקוב בישראל
במלאות 60 שנה לפעולות ההתנגדות
והמרי של לוחמי קרקוב כסלו,
תשס"ג, דצמבר 2002**

היה זה הערב הכי יפה במשך כל שנות המלחמה. כך הרגשנו וכך חשבנו... התאספנו בחדר הגדול של אותו הצריף, ולאור הנר הקריא לאבאן את התפקידים של כל אחד ואחד. כולם היו מאושרים שסוף סוף הגיע הרגע אליו השתוקקנו, לנקום בגרמנים. ידענו כי לא ננצח בפעולה זו במלחמה. אך כל אחד מאתנו הרגיש, כי ניתנה לו הזדמנות לנקום בהם, לשלם במקצת עבור כל אותם העלבונות שהיהודים ספגו, על היטרנספורטים שיצאו למוות. הייתה התרוממות רוח. אותו צריף עלוב נהפך בין רגע לחדר מבצעים וממנו יצאו חיילים המוכנים לכל".

גם במלבנה בלגיבניקי ספרו במתח את הדקות הנותרות. הלוחמים ששהו שם כללו שתי חוליות שתפקידן להפיץ כרוזים. בחוליה אחת היו אלזה לאפה, שימק לוסטגרטן וחיים טננוורצל, ובחוליה השניה היו רומק לוסטגרטן ועוד שתי בנות.

קרבה שעת היציאה העירה. ראשונות יצאו הבחורות עם הכרוזים, הבחורים יצאו מעט אחריהן. מנחם מ"דרור" הורשאי יצא ראשון מה"בונקר". "נפרדנו בחייד", מספרת חווה פולמן, "הצלח! שובה בשלום! ותו לא. הלכנו בשקט ובשלוה. יד לא רעדה". עשרות לוחמים, נערים ונערות, יצאו אותו לילה גורלי ב-22 בדצמבר 1942 לרחובות קרקוב

בדיוק בשעה שבע זינקו היחידות לעבר יעדיהן כמתוכנן, וקרקוב הוחרדה מקולות נפץ שנשמעו היטב עד ירכתי העיר. הבחורים הצליחו לחדור לשלושת בתי הקפה והקזינו, ולהשליך רימונים ובקבוקי מולוטוב. בהתקפה על קפה "ציגנריה", שהייתה המוצלחת ביותר, נהרגו שבעה גרמנים ורבים נפצעו. בין המתקיפים התבלט אידק ליבר, זורק הרימון. אידק הגיע שותת דם למחבואם של שימק ואלזה לוסטגרטן וסיפר בהתרגשות על הצלחתו.

הפעולה בקולנוע סקאלה לא בוצעה, כיוון שהסרט התארך מעבר לשעה שבע, וכל שהות נוספת היוותה סכנה לבחורים. בזמן נסיגתם, הרגו איש גסטאפו ולקחו את נשקו.

22 בדצמבר 1942 הגיע היום המיוחל. כולם נמצאים בבסיסהם, ומחכים לשעת האפס. ככל שנוקפות השעות גובר המתח. רוב אנשי "החלוץ הלוחם" מרוכזים ב"בונקר" שברחוב סקבינסקה. אחדים שוהים במלבנה בלגיבניקי, ואחרים בדירתו של אלק גולדברג ברחוב ויילופלה 26 ובדירתם של אלזה ושימק לוסטגרטן בבורק פאלנצקי, ליד קרקוב. בסיסהם של אנשי "איסקרא" היו חלקם בגטו, וחלקם בפרונדניק האדום והלבן, רובע פועלים בשוליה הצפונית של העיר.

ההתארגנות הייתה למופת. הלוחמים חולקו בהתאם לסוג הפעילות - שלישיות לזריקת רימונים, זוגות להדבקת כרוזים והנפת דגלי לאום. כן הוסדר קשר בין החוליות שיצאו למקומות השונים. החוליה שנועדה למתקפה על "ציגנריה", כללה את אידק ליבר, ראש החוליה, ואנשי אבטחה מ"איסקרא" בפיקודו של הלברייך. את המתקפה על קפה "אספלנדה" אמור היה לבצע מנחם ביגלמן. מנחם היה חבר "דרור" שהגיע מוורשה. מכיוון שלא הכיר את העיר ודרש לקבל תפקיד, צורף אליו השיק איזראלוביץ. את המתקפה על היעדים האחרים היו אמורים לבצע אנשי "איסקרא". מעדותו של פריצק גלוברמן ידוע כי על החוליה שלו הוטלה הצתת תחנת סירות הצבא על הוויסלה. לציסה פרימר ולחולייתת נועד התפקיד של הנפת דגלים פולניים על הגשרים.

פולדק וסרמן מתאר את האווירה ששררה באותן שעות ב"בונקר": "זכור לי אותו ערב חורפי, שבשבילנו

מעדותו של שמעון לוסטגרטן על פעולת "ציגנריה"

הזה. בשבילנו הוא היה בעל ערך רב, גיבור שחזר מהפעולה, שלא היה לה עד אז אח ודוגמה בגטאות פולין. פעולה מזויינת ויזומה ראשונה נגד הנאצים.

פתאום, באמצע הלילה, פרץ לתוך הצריף שלנו יהודי שהיה במחנה ואמר: "האם אתם יודעים מה קרה בקרקוב? צנחנים רוסיים ירדו בעיר וזרקו פצצות בבתי קפה. יש המון גרמנים הרוגים ופצועים". שמחנו לידיעה שהפעולה הצליחה. פתאום אידק התפרץ וצעק: "למה אינכם נותנים לי לומר את האמת, כי הצנחנים יושבים פה, בקרבכם? אנחנו עשינו זאת! " הוכינו בתדהמה וניסינו להשתיקו. זה היה נורא לראות התפרצות כזו אצל בחור שידע לשמור סוד.

אחר כך נודעו לנו פרטים נוספים. כיצד אנשינו נפלו בפח בבית החולים היהודי ברחוב סקבינסקה 24. בדיוק בזמן שהגסטפו ביצע את מאסרם של מבצעי הפעולה, הופיע שם פולדק (יהודה מימון) כשהוא לבוש מדים של משטרת היהודים. אנשי הגסטפו רצו לאסרו. הוא הבין מיד את המצב, הצדיע יפה ואמר בקור רוח שלא יאומן: "באתי לתפוס את הפושעים". בצורה זו הצליח להערים על הגרמנים ויצא בשלום. פולדק היה המקשר בין המפקדה ואנשי השורה.

לאחר שנודע לנו כי אנשינו נתפשו – פחדנו שהגסטפו עלה על עקבותינו. נשארנו בלי כל קשר. במצב כזה אתה חייב לדאוג לעצמך... הבנו שלא טוב להשאר בצגילניה, ושאנחנו עלולים לסכן את היהודים שבמחנה זה. מוטב שנעזוב את המקום. היינו במצב של מצוקה נוראה. ממש רעבנו לחם. ידענו כי בקרבת מקום מצויה מעין מסעדה בה מגישים בירה, קפה, עוגות ואף ארוחות קלות. נכנסו והזמנו תה. תוך כדי שתיה תפסה שפרה יוזמה, נגשה לבעל המקום ואמרה: אנחנו יהודים שברחו ממחנה, מחפשים מחסה זמני. התמזל המזל. האיש היה ממוצא צ'כי, נובק שמו. אשתו – פולניה נוצריה אדוקה סיפרה כי ישו בא אליה בחלום ואמר לה שמסתובבים כאן כבשים עזובים ועליה לאספם ולטפל בהם. חלום זה הכריע את הכף והם נאותו לתת לנו מחסה ומסתור בביתם, בעליית הגג. בשבילנו היתה זו הצלה.

**מתוך העדות של שמעון לוסטגרטן
שניתנה ליעל מרגולין-פלד,
פורסמה בספר "שמעון לוסטגרטן,
שימק – אדם, רע, לוחם"**

קרא דולק ליבסקינד למלחמה בלתי מתפשרת עם האויב הנאצי, גם אם אין ביכולתנו למגרו, אלא אך ורק למען הזכות של "שלוש שורות בהיסטוריה", ישבו ליד שולחן הנשיאות חברי המפקדה: דולק, שמשון ולאבאן. באותו ערב גם חילקו לנו תעודות שבעזרתן נוכל להסתובב ביתר חופש מחוץ לגיטו. גם אני קיבלתי תעודה של ארי בשם תאדיאוש ווסולי. חברי הקרובים, שישבו לידי, פרצו בצחוק: איזה ווסולי? איזה תדיאוש? כיצד זה, אני, עם המראה היהודי והאף הטיפוסי, אוכל להופיע בתור ארי? לא זכור לי מקרה בו השתמשתי בתעודה אבל היא היתה עמי במשך תקופת מה.

הדירה שהוקצתה להורי, עם הקמת הגיטו, ברחוב יוזפינסקה 13, שימשה כעת גם כמושב (אחד מאחדים) המפקדה של ארגוננו, וגם כמקום מחסה, מקלט ומילוט לחברי תנועתנו, אם עדיין נמצאו מחוץ לגטו או בעיירות בסביבת העיר ואם לפליטים שניצלו מערים אחרות. בדירה היה בסה"כ חדר אחד ומטבח. הצפיפות היתה רבה. התארגנו במעין קומונה ואת משק הבית ניהלה אלזה (שפרה).

ב"ליל הציגנריה" (ליל 22 בדצמבר 1942, לקראת חג המולד הנוצרי, הוטלו על ידי אנשי המחתרת היהודית פצצות במקומות מפגש של קציני הא.ס.א.ס., ביניהם בית הקפה "ציגנריה" שבמרכז העיר, ברחוב שפיטלנה) הוטל עלינו, על שפרה, חיים טנוורצל, יזרעאלוביץ ועלי להכניס לתאי דואר בעיר, להדביק על משאיות גרמניות וכלי רכב אחרים, ואף לפזר ברחובות, כרוזים המודיעים על הפעולה המתבצעת בו זמנית, על זהות המבצעים ("הארגון הלוחם של הנוער היהודי החלוצי") והקוראים את האוכלוסיה למרי. הפעולה בוצעה בהתאם להוראות, ולאחר מכן חזרנו לבסיסנו, שהיה מחוץ לגטו... חזרנו לצגילניה. מלבדנו היו שם עוד יהודים שעבדו וגרו במקום. חיכינו בקוצר רוח לשוב אחד מחברנו שהשתתף ממש בפעולה, כאחד מזורקי הרימונים, אידק (יהודה ליבר שנפל אחר כך בפעולה בטרנוב). לבסוף אחרי ציפיה מורטת עצבים הוא הופיע, קודח מחום. האשה היחידה בינינו היתה שפרה, והיא טיפלה בו. כאן יש לציין כי גרנו בתנאים סניטריים איומים. בתוך המיטות, בעצם בכל מקום, שרצו כינים. היתה לשפרה עבודה קשה מאד לשחרר את אידק מהגירוי

מאז 1936 הייתי חבר בתנועת נוער ציונית-כללית בשם: אגודת הנוער העברי "עקיבא"... תנועת "עקיבא" היתה אז הגדולה והמכרעת ברחוב היהודי בקרקוב ובגליציה המערבית. הייתי חבר בפלוגת "השרון", שמחנכה היה סימק (שמעון) דרנגר, בעל אישיות חזקה, כריזמתית, שהשפעתו על חניכיו היתה גדולה מאד...

יום אחד הופיע אצלי בקוביז'ין פולדק וסרמן (יהודה מימון) כשליחו של סימק דרנגר ומסר לי כי אנו, חברי "עקיבא" מתארגנים במסגרת מחתרתית, כדי שנהיה מוכנים בבוא הזמן לפעולה מזויינת נגד הצורך הנאצי. היתה זו התארגנות בצורת תאים של חמישיות... את החמישיות האלה יש לארגן מיד. אני מונית לאחראי על אחת החמישיות...

זמן מה לאחר מכן קיבלו יהודי קוביז'ין הוראה להתרכז בגיטו קרקוב, וכך חזרנו, כל משפחתי, לעיר. בבואי העירה נודע לי שיש לנו תאים מחתרתיים לא רק בקרקוב ובסביבתה הקרובה, אלא גם בערים אחרות. את התאים האלה אירגונו שליחי המזכירות הראשית של תנועתנו. בראש המזכירות עמד דולק (אהרון) ליבסקינד ועזר לידו סימק (שמשון) דרנגר. מאוחר יותר הצטרפו למפקדה אברהם לייבוביץ (לאבאן) מטעם "דרור-גורדוניה" ומנייק (אלימלך) אייזנשטיין מטעם "הסתדרות הנוער החלוצי" ("עקיבא"). גולה מירה צורפה על בסיס אישי, ולא כנציגת הזרוע היהודית של פ.פ.ר (ראשי תיבות של "פולסקה פארטייה רובוטניצ'יה" מפלגת הפועלים הפולנית—מפלגה קומוניסטית) והעשעק (צבל) באומינגר, מראשי "השומר הצעיר", צורף למפקדה לאחר שהוחלט על איחוד כל המחתרות היהודיות הפועלות בעיר. בשובנו לגטו קיבלה ההתאגדות המחתרתית צורה הרבה יותר ממשית. החילוננו במיון וארגון חברים לפי מראם החיצוני. באופן מיוחד צריך היה לדאוג לחברינו בעלי מראה יהודי מובהק – רק לבעלי מראה ארי היתה אפשרות סבירה לתנועה חופשית מחוץ לגיטו. כמו כן אפשר היה לקיים באמצעותם קשר עם התאים המחתרתיים בערים השונות ובאיזורים רחוקים יותר בתחום הגנרל-גוברנמנט.

ב"עונג שבת" המפורסם של סוף חודש נובמבר 1942 התכנסנו יחד כל חברי המחרת, למרות שזה נגד כל כללי קונספירציה. באותו ליל שבת, בו

על מבצע "ציגנריה"

התחילו לברוח. לדאבוננו רובן נהרגו, נתפסו. באותה בריחה הצליחה יוסטינה להימלט ולהפגש שוב עם שמשון דרנגר, שגם הוא ברח באותו יום. אבל היא נהרגה כמה חודשים אחר כך. היחידה שנשארה בחיים היא גניה שנברג.

ב-28 באפריל 1943 הוציאו גם את הטרנספורט מכלא הגברים, וביניהם גם

את לאבאן. היתה להם החלטה לברוח מהמשאית. הם נסעו יותר רחוק. נדמה לי שהגיעו לסביבות פלשוב, בפרברי העיר. לפי אות מוסכם זרקו את הסוהרים שישבו על ידם, והתחילו לברוח. גם שם היו יריות. רובם נפגעו. שמשון הצליח לברוח. את לאבאן תפסו והרגו בו ביום בפלשוב. את הידיעות עליו קיבלנו אחר כך מפיו של דוד דוידזון, שבעת מיון הבגדים במחנה פלשוב מצא פתק חבוי בכיסו של לאבאן, והיה כתוב בו: "אברהם לייבוביץ, אני יהודי". זה היה דבר אופייני מאד ללאבאן, אף כי כל הזמן הופיע בתור לא יהודי, שוטר או פולני והיו לו כל התעודות, דאג לכך שלפחות במותו ותגלה זהותו האמיתית.

רבקה קופר

מתוך "דע, אני יהודי; אברהם לייבוביץ-לאבאן", הוצאת בית לוחמי הגטאות והקיבוץ המאוחד

הפעולה העיקרית היתה תכנית ההתקפה על בתי קפה גרמניים. לקראת הפעולה הזאת התארגנו כל הכוחות. לאבאן ודולק היו בין הפעילים והמפעילים. ובאמת, בערב של ה-22 בדצמבר 1942 (אני אז כבר ישבתי בבית הסוהר) יצאו למבצע כמה חוליות. כל החוליות יצאו מרחוב סקבינסקה, מבית החולים היהודי הנטוש. כל הפעולות בוצעו. הותקפו והוצתו מוסכים גרמניים, הונפו דגלים, הודבקו כרוזים. לשם בלבול הזעיקו אמבולנסים לכל הכיוונים, כדי לעורר בהלה בתוך העיר. נזרקו רימונים לבית קפה "ציגנריה", היו שם הרבה הרוגים. זה גרם לאנדרלמוסיה שלמה, יחד עם האמבולנסים המתרוצצים ברחובות וכו'. והחבר'ה התחילו לחזור לנקודה.

בערב התברר שנעדר אחד החברים. כנראה איבד את הדרך. אחר-כך התברר שהוא נתפס. התברר שהיתה גם איזו הלשנה. אחרי שכולם התאספו, כמה שעות אחר-כך, הופיעו הגרמנים ואסרו את כולם. השאירו שם מארב. למחרת באו לשם לאבאן עם יצחק צוקרמן, שהגיע יומיים לפני כן עם חווקה פולמן, מהמחותרת בוורשה. נדמה לי שכוונתם היתה לעכב את הפעולה. אבל כשנוכחו לדעת עד כמה הפעולה מאורגנת, גדולה וחשובה, הם נשארו פשוט כדי לראות מה יקרה. ואז חווקה נעצרה עם כולם. היא היתה בתוך בית החולים בסקבינסקה. לאבאן ויצחק נתקלו שם במארב. יצחק צוקרמן, אף כי נפצע על ידי הגרמנים ברגלו, הצליח לברוח. לאבאן – נתפס והושב בבית הסוהר במונטלופיץ, יחד עם יתר בחורינו.

הייתה החלטה בין הבנים, כמו בכלא של הבנות שהיה לא רחוק משם, שברגע שינסו להיזיז אותם מבית הכלא הם יארגנו בריחה. ובאמת, ב-13 במרס, כשהחליטו להוציא את הבחורות, הן ארגנו בריחה. התפזרו כולם ברחובות,

מתוך "יומנה של יוסטינה"

הם הכירוהו מכבר, נזדמנו עמו על הבמה הבין תנועתית. אז בלטו בעיקר הבדלי הדעות ביניהם. אולם היום, כשנזדמנו יחד, כדי להוליך בכוחות משותפים את הנוער לפעולות המרי, הרגישו כי נעלמו כל הבדלי ההשקפות, והם קרובים כל כך איש לרעהו כאילו מאז ומתמיד היו עומדים על מישור רעיוני משותף.

רומק, בחור חסון, גבה קומה ורחב כתפים. מפליאה היתה גישתו הישירה לזולתו. היה בו משהו שובה-לב ממבט ראשון. ההתרשמות ממנו היתה כאילו דבר לא איכפת לו, ואין דבר העשוי להפחידו או להוציאו משיווי משקלו. עם זאת היתה ראייתו את העניינים מפוכחת ומעשית כל כך, שהיה עובר בנקל את הגבול הצר המבדיל בין הקומי והטרגי. הוא ידע לראות כל עניין גם מצדו המבדח. חוש ההומור שלו עשה כל פגישה עמו למשהו נעים ומהנה. ואמנם, מחונן היה באותו הומור יהודי טיפוסי אשר בשעות, גם החמורות ביותר, ידע להקל ולפעמים אף לחבב על הבריות את החיים.

אין פלא איפוא שהכל דבקו בו תמיד והשתדלו להיות בחברתו. מדי שעה נתגלו יותר ויותר תכונותיו וגילוי זה הגביר את האהבה אליו. שלושתם, ולעתים גם ארבעתם, היו מבליים יחדיו כל שעה פנויה כמעט. דבר זה חיזק את הקירבה ביניהם והביאם להתאמה שלמה, להרמוניה גמורה בהנהלת העבודה. מסביבם היו מتركזים האנשים...

"יומנה של יוסטינה" גוסטה דוידזון-דרנגר, בית לוחמי הגטאות והקיבוץ המאוחד

מאה פעמים הוזהרנו: אל תתגודדו בקבוצות, ומאה פעמים החלטנו, שוב לא נתקהל יחדיו. אך בכל פעם ששנים מאיתנו נפגשו ברחוב, מייד הצטרף אליהם עוד אחד ועוד אחד, ולא ארכה השעה וכבר צועדים היו בשורה ארוכה לכל רוחב הכביש. בלוריותיהם הפרועות, פניהם הגלויות והבהירות, וצעדם הבטוח והקצוב – הסבו את תשומת הלב של עוברים ושבים, שאין אתה יודע לעולם את מזימתם וכוונותיהם. הם ידעו כי אין לנהוג ככה. אולם בהיותם בצוותא הרגישו את עצמם חזקים כל כך, ששום אויב, אם גלוי ואם סמוי, שוב לא הפחיד אותם. אכן, חטאת נעורים היתה זאת, אבל מי שרוצה לגנותם, יהרהר נא תחילה: כלום מותר היה ליטול מהם את שמחת חייהם האחרונה, לשלול מהם את המפלט האחרון להרגשת היתמות הקשה?... והרי התגוררו בין אנשים שהכירו מזה שנים, וכל אחד מהם יכול היה להצביע עליהם ולומר: "הנה מנהיגי הנוער היהודי הלוחם".

הם היו ארבעה: דולק, רומק, מארק ומאניק (דולק – דולק ליבסקינד; רומק – לאבאן; מארק – שמשון דרנגר; מאניק – מלאכי אייזנשטיין מפעילי הסתדרות הנוער החלוצי, פלג מ"עקיבא")....רומק היה חדש בחברתם. הוא ייצג חטיבת נוער שונה, בעלת השקפות סוציאליות יותר.

המשך פעולות המרי בקרקוב

”באותו זמן בקרקוב ערכו החברים התקפות על גרמנים בודדים, מזויינים, בגנים הציבוריים ובשדרות. עם כל התקפה כזאת היתה גם הדבקת כרוזים ברחובות. פעולות אלו בוצעו בערבים. הכרוזים, שהיו חתומים בשם המחתרת הפולנית, קראו לפולנים להילחם נגד הכובש ולתת סיוע ליהודים המסתתרים והבורחים מהאקציות.

ב-25 בנובמבר 1942, לאחר פעולה כזאת, הגיעה משטרת הגטו היהודית לדירת דולק וושקה כדי לאסור את דולק, ומאחר שלא מצאו אותו בבית, אסרו את וושקה כבת-ערובה. הבטיחו שאם דולק יתייצב בתחנת המשטרה – ישחררו אותה. לאחר מכן מצאה המשטרה את דולק ואת לאבאן בבית הוריו של דולק. דולק התלבש, לקח איתו בסתר את האקדח ולאבאן נמלט. תחילה הסכים דולק ללכת עם השוטרים לתחנת המשטרה, בתנאי שישחררו את וושקה. השוטרים הבטיחו, אך לא יכלו לעמוד בהבטחתם. לכן, ברגע האחרון, לפני כניסתו לתחנת המשטרה היהודית, איים דולק באקדחו על שמונה שוטרים יהודים שהיו חמושים רק במקלות, וברח. הוא עלה על חומת הגיטו ונמלט לצד הארי. וושקה נשלחה לאושוויץ ונשארה שם עד השחרור.

באותו ערב הייתי ביוזפינסקה 13. כתמיד, הצטופפו שם בני נוער רבים. כבר שכבנו במיטות ועדיין שרנו בשקט. הצפיפות היתה רבה. לא ידענו כי זהו הערב המשותף האחרון שלנו. הרי כל פגישה שלנו יכלה להיות אחרונה. לפתע הבזיק אור חלש: מישהו רץ. מישהו אמר: ”מהר, יש להסתיר את לאבאן!!!” והוא נדחק מתחת לספות, לארגז

סיפרתי לשימק על ידידתי זוסיה בוגייסקה, שמשפחתה שומרת על בנין בית החולים היהודי לשעבר, ועוד באותו ערב הלכתי לישון אצלה ברחוב סקבינסקה. שוחחתי עם אביה, קוצ'אן, וסיפרתי לו שאני מכירה צעירים יהודים אחדים הרוצים להסתר בצד הארי, וכי הם ישלמו לו על כך בעין יפה. הוא התלבט. לא נתן לי תשובה מידית. הרי הדבר היה כרוך בסיכון חייו וחיי משפחתו. סיכמנו כי מישהו מהצעירים האלה יבוא לשוחח איתו. ידוע לי רק שלפני ביצוע ההתקפה על בתי הקפה הגרמניים, התאספו הלוחמים באחד הצריפים ששימשו כמרפאות חוץ בחצר בית החולים היהודי לשעבר. אחד מהם השכיר קוצ'אן לחברים, ולכאן גם חזרו אחרי הפעולה...”

הלה רופאיין-זן-שיפר

מתוך: "פרידה ממילא 18, סיפורה של קשרית" הוצאת בית לוחמי הגטאות

תעודות הוקרה ללוחמי גיטו ורשה

ב-26.7.2011 נערך בכנסת ישראל טכס הוקרה למורדי גיטו ורשה. הטכס נערך באודיטוריום הכנסת בהשתתפות יו"ר הכנסת רובי ריבלין, ח"כ אורי אורבך אשר יזם את הטכס, הרב ישראל לאו יו"ר יד ושם, השר לשעבר פרופ' משה ארנס, בני משפחות המורדים ואורחים.

”מורדי גיטו ורשה” אשר השתתפו בטכס, וקיבלו תעודות הוקרה, היו הלה שיפר-רופאיין חברת ארגון יוצאי קרקוב, פרופ' ישראל גוטמן, גבי פנינה גרינשפן מלוחמי אי"ל – הארגון היהודי הלוחם, וזייטה הרטמן מלוחמי אצ"י – ארגון צבאי יהודי.

מכל מורדי גיטו ורשה, רק הלה לקחה חלק גם בפעולות מחתרת ”החלוץ הלוחם” בקרקוב. שיפר-רופאיין העניקה ליו"ר הכנסת שלושה ספרים בנושא המחתרת – ”החלוץ הלוחם”, ”יומנה של יוסטינה” את וספרה על מרד גיטו ורשה – ”פרידה ממילא 18”.

בני משפחותיהם של ”מורדים” שאינם כבר בין החיים, קיבלו בשמם את תעודות ההוקרה.

מקבלי תעודות ההוקרה יחד עם יו"ר הכנסת ראובן ריבלין; שניה מימין: הלה שיפר-רופאיין. צילום: יצחק הרר

אבנו בטיסט

הייתי המקשרת של לאבאן

...באחד הימים סיפר לי לאבאן שאנחנו מתכוננים בתאריך מסויים, יומיים לפני חג המולד, לבצע את הפעולה. ערב לפני הפעולה נפגשתי עם לאבאן, והוא הציג לפני את אנטק ואת חווקה פולמן. קיבלתי פקודה לקחת את חווקה לבונקר, ואנטק הלך, כמובן, עם לאבאן. גם קיבלתי הוראה לבוא למחרת למקום הפגישה הקבוע שלנו, לקבל את הכרוזים. הגיעו גם שני בחורים מוורשה, שכחתי כבר את שמותיהם. זה היה משגה.

השגיאה היתה שלפעולה לקחו גם אנשים לא קרקובאים, ובעת הבריחה ממקום הפעולה היה קשה להם למצוא את הדרך. יתכן שבין כה וכה היו תופסים אותם, כי למעשה תפסו אותם במקום "על חס". באותו ערב שלפני הפעולה נכנסו לאבאן ואנטק לבונקר, הסבירו לחבריה איך להשתמש ברימונים ואיך להשתמש באקדחים. ואני, בערב הפעולה הייתי צריכה להיפגש עם לאבאן ולקבל את הכרוזים. קבוצה אחרת היתה צריכה לצאת עם הכרוזים האלה.

והנה דווקא באותו יום איחרתי, לראשונה במשך מילוי תפקידי, לפגישה עם לאבאן. חזרתי לבונקר. בבונקר היו לאבאן ואנטק. הכרוזים כבר יצאו והבחורים היו צריכים לצאת לפעולה. אנטק ולאבאן אומרים שלום ועוזבים את המקום. לאבאן קובע איתי פגישה בשבע בבוקר, במקום הפגישה הקבוע, אלא שכרגיל היינו נפגשים בערבים. רציתי לראותו כדי לספר לו איך עברה הפעולה ואיך החבריה חזרו.

והנה דווקא באותו יום איחרתי, לראשונה במשך מילוי תפקידי, לפגישה עם לאבאן. חזרתי לבונקר. בבונקר היו לאבאן ואנטק. הכרוזים כבר יצאו והבחורים היו צריכים לצאת לפעולה. אנטק ולאבאן אומרים שלום ועוזבים את המקום. לאבאן קובע איתי פגישה בשבע בבוקר, במקום הפגישה הקבוע, אלא שכרגיל היינו נפגשים בערבים. רציתי לראותו כדי לספר לו איך עברה הפעולה ואיך החבריה חזרו.

ועוד פקודה קיבלתי. במקרה שמשוהו יקרה אני לוקחות את כל הקבוצה, מוציאה אותם משם ומביאה אותם למקום מבטחים. זו היתה מלבנה וצריך יהיה שם להסתיר אותם עד יעבור זעם.

ערב לפני כן נכנסתי לחנות מכולת לקנות את המצרכים. הסתכלה בי החנונית ושאלה: "תגידי לי, למה את קונה מחוץ לגטו?" סיפרתי את זה ללאבאן, ולאבאן אמר: "הגיע הזמן שהכל מתפורר וטוב שאנו עומדים לפני הגמר". אני אמרתי: "לאבאן, יכול להיות שזה כבר מאוחר".

והנה אנטק ולאבן עוזבים את הבוקר ואני נשארת. ושני הבחורים מוורשה יוצאים לפעולה. עוברת השעה שבע, שבע וחצי, שמונה, שמונה וחצי – והם אינם חוזרים. את חווקה פולמן לא לקחתי אלינו לחדר. השארתי אותה שתישן באחד מחדרי בית החולים לשעבר.

אנשי הקבוצה התחילו חוזרים מן... באחד הימים סיפר לי לאבאן שאנחנו מתכוננים בתאריך מסויים, יומיים לפני חג המולד, לבצע את הפעולה. ערב לפני הפעולה נפגשתי עם לאבאן, והוא הציג לפני את אנטק ואת חווקה פולמן. קיבלתי פקודה לקחת את חווקה לבונקר, ואנטק הלך, כמובן, עם לאבאן. גם קיבלתי הוראה לבוא למחרת למקום הפגישה הקבוע שלנו, לקבל את הכרוזים. הגיעו גם שני בחורים מוורשה, שכחתי כבר את שמותיהם. זה היה משגה.

מקבלת". "למה?" ולאבאן תיאר לי את הזוועות הצפויות לפעילים כשנופלים בידי הגסטפו, ולהם מטען ידע גדול, והם לא רצו לעמוד בנסיון הזה. ידעו שכבר גמרו את תפקידם ואין עוד מעל לתפקיד הזה מאומה, על כן רצו לגמור עם עצמם. אבל מי אני שאגמור עם עצמי? אין לי מטען ידע גדול. אין לי מה להסגיר. אני רק שליח....

ללאבאן היתה הערצה גדולה לדולק. שימק היה אישיות מאד חזקה. הכרתי אותו מעט מאד, אבל אני חושבת שלאבאן מצא יותר שפה משותפת עם דולק, כי דולק היה יותר "אנושי" וזה קבע את יחסו לחבריו. שימק היה קשה כבדול. הייתי אומרת שבתפקיד של גיבור הוא שכח לשמור גם קצת רכות בלב. דולק ולאבאן היו שונים מאד מבחינה אינטלקטואלית ותרבותית, ומשום כך השטח שבו היתה להם שפה משותפת היה היחס לחבריהם, יחס כמו לבני אדם ולא כמו לברגים במכונה. הם התחשבו ברגשותיהם.

פגשתי את לאבאן עוד פעם אחת. אחרי שנאסרתי ישבתי כמה שבועות במונטלופיך. מכל הקבוצה שנעצרה אז הוציאו את חווקה פולמן, שישבה בחדר אחר, ואותי, וגם קבוצה גדולה של פולניות, והעבירו אותנו דרך בית הסוהר לגברים. הובילו אותנו אז למקום בלתי ידוע. חשבנו – או למוות. או שמעבירים אותנו למקום אחר. לא ידענו.

כאשר תפסו אותי הגרמנים לא חשדו בי שאני יהודיה. את חווקה הכרתי רק ערב קודם, אבל קבענו שבמקרה של חקירה אנחנו פועלות במסגרת הפולנית, כעוזרות למחתרת היהודית. לא עלה על דעתם של הגרמנים, והם גם לא ניסו לבדוק ולקבוע אם אני יהודיה.

הפעולה, אך יכול להיות שהגסטפו – לפי שמתקבל על הדעת – כבר היו סביבנו. היתה גינה מסביב לבנייני בית החולים ויכול להיות שהם כבר ארבו לנו וכבר היינו מוקפים.

בשעה תשע נכנסו אנשי הגסטפו, עם מכונות יריה. הריח בחדר השינה היה דחוס ומצחין. ישנו על קש. התגובה הראשונה של הגרמנים – וזאת בשעה שהם תופסים קבוצה של "פושעים ויהודים" במחתרת, אחרי פעולה שנהרגו בה הרבה גרמנים – היתה "מסריח". הם הוציאו אותנו לפרוודור, השכיבנו על הרצפה והרביצו מכות. הם "רק רוצים לדעת מי הביא את הכרוזים ומי הביא את הנשק". מובן שאיש לא ענה.

היה בין חבריה אחד שנפצע באחת הפעולות של אותו ערב, והם לוקחים דווקא אותי. למה אותי? אינני יודעת. הם אומרים: "בואו, נבחר את הבחורה היפה פה". העמידו אותי לקיר והם מולי, עם מכונת יריה. אני שותקת כמובן. אחת הבנות רצתה לקום, וכנראה להגיד שהיא עשתה את זה, כיוון שהיא במשך כל הזמן לא פעלה כי המראה שלה היה מאד יהודי, והדחף שלה לעשות משהו היה אמיתי ומאד חזק. רמזתי לה בעיני שתשב, שתשאר על משכבה. היתה לי אז תפילה אחת ויחידה: שיגמרו אותי. ידעתי מה מחכה לנו ותפילתי היתה כנה ועמוקה – שיגמרו אותי. אבל הם לא הרגו אותי. זה היה חסד גדול מדי מצידם. כנראה.

העלו אותנו על אוטו משא והביאו אותנו לגסטפו. העמידו אותנו עם הפנים לקיר. עמדתי עם הגב אליהם ולעסתי נייר, כי בארנק שלי היו כל מיני ניירות עם שמות וגם רשיונות. עמדתי ואכלתי נייר, ממש לפי סיפורים שקראתי פעם. אחר כך פגשנו שם את שני הבחורים הוורשאים ששלחנו אותם לפעולה. לנו נדמה היה שאולי הם הלשינו עלינו. לאחר מכן נודע לנו שהלשינו אחרים. גם נודע לנו אחר כך מה קרה בהמשך.

לאבאן בא בבוקר עם אנטק, וכיוון שלא הופעתי בשבע בבוקר לפגישה איתו, הם הבינו שמשוהו קרה. אולם הגסטפו כבר חיכה להם. אנטק הצליח לברוח ואת לאבאן תפסו.

באחת מהשיחות שלי עם אנטק, לפני ליל הפעולה, הוא הראה לי פיסת נייר מקופל קטן מאד, שהיה בכיסו. אני שואלת: "מה זה?" והוא אומר לי: "זה רעל". אני אומרת: "מתי תשתמש בו?" והוא עונה: "כולנו מתהלכים עם זה, כשיגיע הרגע המתאים אשתמש בו". ביקשתי מלאבאן שגם לי יתן משהו כזה, והוא אמר: "לא, את לא

הייתי המקשרת של לאבאן (המשך)

הכרוזים שפורסמו באותו ערב הופיעו בשם המחתרת הפולנית. בדרך, כשנסענו באוטו-משא לגסטפו, שמענו את האמבולסים בעת העוצר מובילים את הפצועים הגרמנים ואת קללות הגרמנים. מה שנתרחש אז בליבנו. זה היה לנו כאילו מלאכי השמים קרובים לנו בהרגשתנו. ובכן, בפעולה ראשונה כבר נכשלנו, ואין המשך לזה. אפשר לתאר מה היתה הרגשתנו...

התחילו לחקור. השאלות הראשונות היו קצרות. שאלו אותי לשמי, מניין אני באה. ואני אמרתי ששמי מריה קלינה, שהרי כבר התהלכתי שבועות עם ניירות "טובים" על שמה...המכות היחידות שאני מקבלת שמלבישים לי מסכת גז. חונקים אותי. בלי לתת אוויר. בכל פעם שאני עונה "אינני יודעת" אני מקבלת מכה. לוקחים אותי באזיקים, וכשמחזירים אותי שואלת אותם המנהלת של בית הסוהר: "מה עשתה

המלאך הזה?" ואיש הגסטפו עונה לה: "בשביל המלאך הזה חבל על כדור, אותה נתלה". כשנכנסתי לחדר, לאחר חקירה ממושכת, ראיתי בראי שאני כולי שחורה, אבל לא הרגשתי כלום. כשנחקרתי שנית בגסטפו הודעתי שאני יהודיה, גיליתי את שמי האמיתי...למה אמרתי שאני יהודיה? אפילו השומרת של התא אמרה לי: "אל תלכי לתא של היהודים, יהיה לך שם הרבה יותר גרוע". ובכל זאת עניתי: "אם עלי לבלות את הזמן שיש לי עוד, אני רוצה להיות עם החברים שלי." ואז ירדתי לחדר של האסירות שלנו, ושם נפגשתי עם החברה...

הם לא הרגישו, הם לא ספרו אותנו. כשהיה צריך לקחת אותנו במשאית הם ספרו. אבל שם נתנו לנו לצאת לבית שימוש, ואני מטיילת, ופתאום אני עומדת על יד אשנב קטן, חלון התא של לאבאן. לאבאן יושב על המיטה, ראשו מושפל בין שתי

הידיים. ואני לוחשת "לאבאן". מובן שלא בצעקה. הייתי זהירה. הרים את ראשו ואמר: "רייזה" והשאלה הראשונה שלו: "למה את ראשונה?" לא היה לו ספק שאני הולכת למוות והוא סיפר לי שהמלשין היה ידוע כמלשין, יהודי שהמחתרת כל הזמן רצתה לגמור אותו. ועכשיו, סיפר לי, גמרו אותו. והשאלה השניה שלו: "למה והאם לא יכולת להספיק להציל את החברה?" אמרתי שחיכיתי יותר מדי זמן. אינני יודעת אם היינו כבר מוקפים, אבל זה לא תירוץ, חיכינו יותר מדי זמן ותפסו אותנו לפני שהחלטתי לצאת משם. אינני יודעת אם יכולנו בעוצר לצאת ולהצליח, אבל זה לא תירוץ.

שושנה כהן

מתוך "דע, אני יהודי; אברהם לייבוביץ-לאבאן", הוצאת בית לוחמי הגטאות והקיבוץ המאוחד

כזה היה מבנה הארגון היהודי הלוחם

חברים בארגון – אינני יודע. אבל אין זה שייך לגיבושו של הכוח הלוחם בקרקוב. הוא מונה בוורשה לפי הזהות בין מרכז החלוצ לבין המטה הראשי על שטחי הגנרל-גוברנמנט.

לאבאן היה בצד הארי, היו לו תעודות אריות. ב"קנקרטה" (תעודת זהות) שלו לא היתה סיבה שלא יהיה כתוב המקום שהוא גר שם, שיכלו לבדוק את זה. לאחר מאסרו של לאבאן שמו הגרמנים מצור על דירתו, כפי שהיתה רשומה ב"קנקרטה" שלו. כיוון שדולק ישב בדירה של לאבאן, לא היה לנאצים צורך כלשהו להרביץ מכות כדי לבדוק מה קורה שם בכתובת הזאת. המצור הזה הביא, לאחר שעות רבות, לפריצת הגרמנים לדירת לאבאן, בשעה שהיו בה דולק ואדק.

יצחק (אנטק) צוקרמן

מתוך "דע, אני יהודי; אברהם לייבוביץ-לאבאן", הוצאת בית לוחמי הגטאות והקיבוץ המאוחד

בפולין. על דעת חברים שישבו בתוך המטה, ולא רק על דעת אנשי "דרור" קבענו בתוך "החלוצ" את לאבאן-לייבוביץ כמפקד הפעולות, וזה לא יהיה עניין תנועתי. בקרקוב היה קיים כוח יהודי לוחם, מינינו אותו כמפקד. אני רק יודע מהביקור שלי בעקבות הפעולה שהאדם שנתן את הפקודות למבצע הגדול בליל "ציגנריה", וזאת בנוכחותה של חווקה, ולפי עדותה של רייזה, בבית החולים לשעבר ברחוב סקבינסקה, היה לאבאן ולא מישו אחר. ודולק ליבסקינד, עם כל הכבוד וההערכה, נשאר וחיכה לנו בדירה של לאבאן. בסקבינסקה היה הבסיס של הלוחמים.

אלה שני דברים שונים: התנועה החזקה, היפה, המגובשת, בעלת הערך, היתה "עקיבא". זה לא שייך עכשיו לעניין התנועתי. כשבאתי לקרקוב היו הפגישות שלי, בעצם, עם שלושה אנשים: אם היו להם עשרים או מאתיים

והקומוניסטים", ב-28 ביולי 1942, הוקם עבור פולין הכבושה, וגם בשביל קרקוב...בדוקמונט שפורסם על ההחלטות שנתקבלו כתוב: "על המטה שהוקם בוורשה ליד המפקדה לשגר שליחים לכל הערים הגדולות, לשם ארגון הגנתם של הגטאות שנשארו עוד. לביאליסטוק שלחנו את מרדכי טננבאום, שנתמנה אחר כך מפקד הארגון הלוחם במחוז ביאליסטוק. לבנדין שלחנו את צבי ברנדיס ואת פרומקה פלוטניצקה. בקרקוב מונה כמרכז הפעולות לייבוביץ-לאבאן. למפקדה נכנסו דולק ליבסקינד ודרנגר."

ומה הם עשו אחר כך? הם לא קיבלו את הדין. לא קיבלו את ההחלטה של מרכז "החלוצ", שהיה אז המטה. המטה הורכב בעצם מתוך אלה שנשארו במרכז בוורשה. לאבאן מונה כמפקד קרקוב. זה לא היה ענין של רצון. אין לי ספק שהעורף התנועתי הגדול היה ל"עקיבא" ולא ל"דרור". אבל אין כל ספק, שכמפקד מונה אדם של התנועה הגדולה ביותר

כיצד קרה – כנראה בדיעת הארגון היהודי הלוחם והאחריות התנועתי – שהמכה הראשונה הונחתה בקרקוב, עוד לפני ביאליסטוק ולפני מקומות אחרים? מה היה הדבר שהוליד להקמת הבסיס בקרקוב? אנסה להסביר זאת: אינני יודע אם אפשר להגיד שקרקוב היתה המקום הראשון, מפני שדברים חשובים – אם הם קיימים – נולדים בהרבה מקומות בבת אחת, בלי כל קשר, בפרט כאשר ישנה התנועה...

כשהתחילה ההשמדה והתחילו להקים את "הארגון היהודי הלוחם" המטה הכללי אשר הוקם בוורשה, עוד לפני שהצטרפו מפלגות ה"בונד"

קצרים

שיפוץ אנדרטת המצבה בפלשוב:

לאחרונה הסתיים פרויקט שיפוץ אנדרטת המצבה היהודית בפלשוב, לאחר שהמדרגות שהובילו אליה התמוטטו ו"גלשו" בעקבות פגעי מזג האוויר. האנדרטה הוקפה גם במעקה נמוך, על מנת לאפשר לאנשים להתקרב למקום בבטחה. הפרוייקט כולו בוצע על ידי ומתקציב הקהילה היהודית בקרקוב.

ניקיון באתר פלשוב:

הקהילה היהודית בקרקוב הגיעה לידי הסכם עם שרות בתי הסוהר במדינה, לפיו ינקו אסירים פולניים את השטח של מה שהיה בעבר מחנה הריכוז פלשוב.

עבודות הניקיון יבוצעו על ידי האסירים במסגרת פרויקט "תיקון". מידי יום יגיעו כ-30 אסירים לאתר המחנה, ינכשו את הצמחים וינקו את השטח כולו.

לאחר סיום הניקיון והכנת השטח, מבקשת הקהילה היהודית להציב חזרה במקום את הצריפים של הנשים והגברים, המרחצאות וככר המסדרים אשר אוחסנו עד כה ונשמרו במקום.

מענק חד פעמי לניצולי גטאות:

נדחה המועד האחרון להגשת בקשות לקרן הגטאות, המעבירה את התשלום החד פעמי בסך 2000 יורו לאנשים שעבדו "ללא כפיה" בגטאות, וניתן להגיש בקשות לקרן זו ללא מגבלת זמן. למרות זאת מי שטרם הגיש את הבקשה מתבקש לעשות זאת באופן מיידי.

קליניקה לסיוע משפטי:

הקרן לרווחה לנפגעי השואה בישראל והמרכז הבינתחומי בהרצליה פתחו קליניקה לסיוע משפטי לנפגעי שואה. בקליניקה ניתן לקבל מידע, הדרכה וטיפול בפניות בנושאים כגון: ביטוח לאומי, דו"ר, קופת חולים ועוד. השירות ניתן ללא תשלום על ידי סטודנטים למשפטים בליווי צמוד של עורך דין. לבדיקת הזכאות לקבלת סיוע ולתאום פגישה יש להתקשר לטלפון 03-6090866.

קרקוב העיר המלכותית:

מכון כרם בירושלים פותח קורס בן 14 מפגשים, שיעסקו בהיסטוריה האדריכלית של העיר ובהיבטים היהודיים והכלליים בתולדותיה ותולדות פולין. לפרטים והרשמה יש לפנות למכון כרם, אבידע 7, ירושלים טלפון 02-6240450 דוא"ל smadarbd@bezeqint.net

This Was the Hebrew School of Kraków

The Hebrew Secondary School
1918-1939

הגימנסיה בקרקוב

במוזיאון שבבית הכנסת הישן ברחוב שרוקה 24 בקרקוב הוצגה, במהלך החודשים האחרונים, תערוכה על בית הספר העברי בעיר. את התערוכה ליווה פרסום של ספר על בית הספר, בגירסה פולנית ובגירסה אנגלית, ובו מאמרים מרתקים על: החינוך היהודי בקרקוב לפני 1918; הבסיס החברתי-פוליטי של בית הספר העברי בקרקוב; הפעילות המדעית, הדידקטית והחינוכית של סגל ההוראה בבית הספר היסודי והתיכון היהודי של קרקוב; שני נתיבי החינוך בבית הספר העברי בקרקוב; "היו לנו מורים נפלאים..." על המורים של בית הספר העברי; על גורלם ועל הקריירה של תלמידי בית הספר; בספר למעלה מ-70 תמונות ורשימה ביבליוגרפית עשירה. בנוסף לווה הספר בתקליטור ובו קטעי ראינות שנערכו לפני כשנה עם תלמידים לשעבר של בית הספר, ילידי 1924.

שלושת הוינאים שהצילו יהודים בקרקוב

מר אנדז'י סרלוביץ, אשר מנהל את המחקרים הללו בארכיון הוינאי, מבקש את עזרתכם במידע ספציפי: האם מישהו מכס היה עד לאירועים אלה או שמע עליהם מקרוביו? חשוב במיוחד תאור מפורט של מעשי ההצלה של השלושה ושמותיהם של האנשים אשר הצילו.

הארכיון בווינה מבקש גם לדעת מי הגיש את הבקשה ל"יד ושם" על מנת להעניק לשלושה את התואר "חסידים אומות עולם" וכן מי היו האנשים שמסרו עדות ב"יד ושם" על כך שחיהם ניצלו בזכות אחד מהשלושה.

ועוד, האם מלבד מדריטש וטיש הועסקו באדמיניסטרציה של בית החרושת גם לא-יהודים אחרים?

האם אחרי המלחמה נהגו ניצולי מדריטש בישראל להפגש (בדומה לניצולי שינדלר)?

מייטק פמפר כתב שמדריטש אמר לשינדלר, בימים האחרונים שלפני פינוי מחנה פלשוב, "חבל על כל גרוש" - כיצד אפשר להבין דברים אלה?

כל מי שיכול לסייע במידע מתבקש לפנות למערכת או ל-

Andrzej Selerowicz

seler@chello.at

שלושה "וינאים" סייעו בהצלת יהודי קרקוב בזמן מלחמת העולם השנייה. השלושה הם **יוליוש מדריטש (Julius Madritsch)** ו**ריימונד טיש (Raimund Titsch)**, אשר הקימו מתפרות מדי צבא בגטו קרקוב, במחנה פלשוב, בטרנוב ובבוכניה, ובמתפרות אלה העסיקו אלפי יהודים. הם סייעו בבריחתם של חלק מעובדיהם ואף עזרו להם למצוא להם מחסה; כ-100 מיהודים אלה הגיעו, בסופו של דבר, ל"רשימת שינדלר" וכך ניצלו, וזאת על אף שמדריטש לא האמין בתוכניתו של שינדלר לגבי המעבר לברנילץ.

השלישי הוא החייל **אוסוולד בוסקו (Oswald Bosko)**, אשר הבריח ילדים יהודים מהגטו ומצא עבורם מקלט; בגין פעולתו אלה הוא שילם בחייו, והוצא להורג על ידי הנאצים ב-18 בספטמבר 1944.

בשנת 1964 הוכרו על ידי יד ושם וזכו לתואר "חסידים אומות העולם".

הארכיון בווינה עוסק, בין היתר, בהיסטוריה של תקופת השואה. בימים אלה נערכים מחקרים על פעילותם של שלושת "הוינאים" בתקופת השואה, ובמסגרת מחקרים אלה נתבקשה עזרת חברי ארגון יוצאי קרקוב.